

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩОЇ І САМОЦІННОЇ ОСОБИСТОСТІ

“Pereat mundus, fiat ars” –

“Життя минає – мистецтво живе”

Українська кераміка розвивалася тисячі років. Своїм корінням вона сягає давньозвісної Аратти (Оріяти), яка, в свою чергу, сприяла виникненню Трипільської цивілізації. Вік трипільської кераміки налічує 5-7 тисяч років. Надалі це дало поштовх у формуванні сучасної української, грецької кераміки, кераміки слав'янських народів. За цей час вона накопичила величезний багаж знань. Тому вона відіграє не останню роль у розвитку сучасної України.

Кераміка може належати до декоративного мистецтва. За визначенням Антоновича Є.А., Василюшина Я.В., Шпільчака В.А., декоративне мистецтво (ДМ) – галузь пластичних мистецтв, твори якої художньо формують навколишнє матеріальне середовище, вносять у нього естетичні та ідейно-образні начала. ДМ поділяється на монументально-декоративне (створення архітектурного декору, рельєфів, розпису, вітражів, мозаїк, які прикрашають фасади й інтер'єри, а також паркової скульптури), декоративно-ужиткове (створення художніх виробів, призначених переважно для побуту) і оформлювальне (художнє оформлення свят, експозицій виставок і музеїв, вітрин тощо) [1, 57]. Кераміка по своїй природі унікальний природній матеріал, що використовується в кожному виді декоративного мистецтва. Проте чільне місце вона займає в декоративно-ужитковому мистецтві. Декоративно-ужиткове мистецтво – розділ декоративного, що охоплює низку галузей творчості, які пов'язані зі створенням художніх виробів, призначених переважно для побуту. Творами декоративно-ужиткового мистецтва можуть бути: посуд, меблі, тканини, предмети праці, зброя, а також інші вироби, які за прямим призначенням не є творами мистецтва, але набувають мистецької вартості внаслідок їх художнього оформлення. Поряд з поділом творів декоративно-ужиткового мистецтва за їх практичним призначенням у науковій літературі з другої половини ХІХ ст. галузі декоративно-ужиткового мистецтва класифікують за матеріалом (метал, кераміка, дерево тощо) або за технікою виконання (різьба, розпис, вишивка, литво, карбування тощо). Розв'язуючи сукупно практичні та художні завдання, декоративно-ужиткове мистецтво належить одночасно до сфер створення і матеріальних, і *духовних цінностей* [1, 57].

Ще в давнину було усвідомлено значення естетичної функції мистецтва. Індійський поет Калідаса (прибл. V ст.) виділяв найважливіші чотири функції мистецтва: викликати захоплення богів; відтворювати образи з навколишнього світу і життя людини; приносити задоволення за допомогою естетичних відчуттів (рас): комізму, любові, співчуття, страху, жаху; слугувати джерелом загальної насолоди, радощів, щастя і всього

прекрасного. Після ознайомлення з цим висловом сучасний індійський учений В.Бахадур відзначив, що “головна мета мистецтва – облагороджуючий вплив на духовне життя людини... Щоб надихати і облагороджувати, мистецтво повинне бути прекрасним” [2, 147]. Тобто, додаючи до всього вищесказаного, можна доповнити, що вивчення мистецтва кераміки можна використовувати і в естетичному вихованні.

Термін “*естетичне виховання*” передбачає планомірну, цілеспрямовану дію на людину, завдяки чому в особистості виникає психологічна установка на розуміння і приєднання до прекрасного в її житті.

Естетична функція – нічим незамінна специфічна особливість мистецтва: 1) формувати естетичні смаки, здібності і потреби людини і тим самим ціннісно орієнтувати її у світі; 2) пробуджувати творчий дух, творче начало особистості [1, 147].

Формуючи ціннісну свідомість людини, мистецтво кераміки вчить її бачити життя крізь призму образності. Весь світ перед художньо цивілізованою свідомістю виглядає як естетично значущий у кожному своєму виявленні. І тоді природа постає в очах поета як естетична цінність. Всесвіт стає віршами, художньою галереєю, вишуканим художнім твором *non finita* (незакінченим), мінливим, проте прекрасним. І це відчуття естетичної значущості навколишнього життя передає мистецтво людям, даючи ціннісні орієнтири в житті [1, 147].

Мета естетичного розвитку, формування і виховання людини полягає в утворенні її естетичного відношення до дійсності як визначальної соціальної якості, що має свої функції і проявляється в усіх сферах діяльності. Активна соціальна позиція високосвідомої і естетично розвиненої особистості проявляється в боротьбі людини за прекрасне в праці, в суспільних відносинах, у побуті...

Естетичне виховання спрямоване на формування цілісної творчої особистості, що охоплює інтелектуальну, емоційну, вольову, ціннісно-орієнтаційну її сторони. Воно пронизує всі сфери життєдіяльності людини: і глибину її мислення, і витонченість відчуттів, і характер вибірковості, і установки. Естетичне навчання дає естетичні знання. Естетичне виховання всеохоплююче і визначає не тільки знання, а й характер людини. У процесі естетичного виховання естетика не просто засвоюється людиною як окреме знання, а стає частиною її самої. Адже особистість формується у поєднанні дій чотирьох компонентів: естетичної теорії, природнього і суспільного світу, творів мистецтва і власної естетичної діяльності, що охоплює як сприймання, засвоєння перших трьох компонентів цього впливу (естетичних і художніх цінностей), так і творчість за законами краси.

Естетичне виховання передбачає єдність естетичних переконань особистості з її інтуїтивними орієнтаціями і самовиявленнями в усіх сферах діяльності. А це вимагає не лише естетичної обізнаності, але й просвітництва, переконаності, відшліфування характеру. Особлива цінність естетичного виховання в тому, що воно сприяє самопізнанню і самопоглибленню

особистості, являє собою найвищу форму входження людини до суспільства, вищої форми соціалізації людини.

Важливою стороною естетичного впливу є відсутність у ньому дидактики. Вплив на особистість відбувається мимоволі. Цілі естетичного виховання настільки широкі, що відсутня пряма користь, проте проявляється широке суспільне значення процесу [1, 382].

Якщо моральне виховання передбачає формування людини із соціальними якостями, актуальними для даного суспільства, то естетичне виховання має на увазі не лише дане суспільство, але й усе людство як поле, орієнтир і критерії життєдіяльності особистості. Естетичне виховання розвиває творчі задатки людини, вчить її ставитись гуманно до оточуючого середовища [1, 383].

Перш за все естетичне виховання шліфує естетичну область свідомості: естетичний смак, ціннісні орієнтації, ідеали, установки, критерії; проте воно охоплює всю особистість. Бажаний, оптимальний результат естетичного впливу – формування цілісної і гармонійної, самоцінної і соціально корисної, творчо-активної особистості, яка володіє високою індивідуальною естетичною культурою. Це дозволяє людині жити гуманним життям і діяти впевнено за будь-яких обставин. Єдиним показником естетично вихованої особистості є її самостійні особистісні дії – їх гуманний характер, благородний тип поведінки, манери і зовнішній вигляд, що співвідносні з високим смаком.

Мистецтво – ядро і головний засіб естетичного виховання, яке ведеться і за допомогою дизайну, естетичних аспектів спорту та інших форм діяльності, що несуть у собі естетичний зміст.

Особливим естетичним аспектом естетичного впливу є *гедоністичний ефект*: формування особистості відбувається у формі переживання естетичної насолоди, що робить цей процес не тільки ненав'язливим, мимовільним, але й радісним. Естетичне виховання відбувається в “ігровій ситуації”: відчуття і думки людини відточуються в обстановці безкорисливості, при посиленій праці свідомості. Вона не вимагає вихід до теперішньої практичної дії при даних обставинах, готує людину до життя, до поведінки в широкому спектрі майбутніх реальних ситуацій.

Естетичне виховання попутньо вирішує і *компенсаторні* задачі. Воно відволікає людину від гірких життєвих переживань і готує її до боротьби за покращення світу і свого положення в ньому. Цей тип виховання вирішує і *просвітницько-евристичну* задачу, допомагаючи особистості духовно збагачуватися новими знаннями і естетичним досвідом. Крім того, функціональними особливостями естетичного виховання є: *артистизм* – відточування і вдосконалення відчуттів і смаків людини; *ціннісно-орієнтаційний ефект* – прищеплення особистості явища дійсності і мистецтва, будувати ієрархічно організовану систему цінностей і вибирати напрямок діяльності у відповідності з цією системою; *креативність* – пробудження в людині художника, розвиток потреб і здатності до творчого сприймання світу і мистецтва, до творчого характеру діяльності. Творча

діяльність, у свою чергу, можлива при наявності творчо розвиненої особистості. Саме в діяльності відбувається розвиток усіх існуючих задатків людини, розкриття її творчих здібностей [1, 383].

Проте ріст особистості не в гуманістичній її самоцінності і ріст суспільства всупереч інтересам людства, по суті, не прогресивні. Прекрасна людина може сформуватися тільки в суспільстві, яке побудоване на справжніх гуманістичних ідеях.

Загальний, науковий і технічний прогрес – величини векторні, тобто вони завжди мають визначений напрямок. Протягом передісторії людства, як К.Маркс назвав весь період антагоністичного розвитку суспільства, майже кожне технічне відкриття оберталось не тільки новими благами, а й новими нещастями для людей. Монах середньовіччя Б.Шварц винайшов порошок для фейєрверків. Проте цей порох перетворився в засіб руйнування і вбивств. Електромагнето, за допомогою якого неофашистські “ультра” катували людей, – таке ж дитя технічного прогресу, як холодильник у нашій кімнаті. Атомний вибух у Хіросімі – також породження технічного прогресу. Немає справжнього прогресу суспільства поза гуманізмом, немає справжнього гуманізму поза прогресом суспільства [1, 385].

Яка ж роль мистецтва в сучасному світі? Колись Ф.М.Достоевський сказав: “Краса рятує світ”. Чому ж тоді вона до цього часу його не рятувала? Хіба було мало шедеврів людства? У суспільстві діють багато сил. І краса, мистецтво – лише одна з них. Краса може “рятувати світ”, але тоді, коли суспільно руйнівні дії інших сил не знищують при корені все те, що створює мистецтво.

Однією з проблем естетичного виховання є те, що існують сотні тисяч людей з досить обмеженими естетичними запитами. Головна причина криється в протиріччі естетичного ставлення до дійсності як одного із способів активно-творчого перетворення світу, яке необхідне суспільству і створюється незалежно від волі і свідомості людей, а існує в особистісній формі. Особистісна форма визначає, що “...будь-яка людина може прожити і без цього: активно-творче ставлення до дійсності не є матеріально необхідним в її матеріальному житті”.

Звісно, миттєвої матеріальної користі естетична діяльність не приносить, хоч за своєю суттю є важливою в процесі становлення особистості.

Мистецтво з найбільшою силою виконує свою суспільну роль там і тоді, коли весь суспільний, науковий і технічний прогрес спрямовується в бік ствердження гармонії людини і людства, тобто у відомому розумінні підпорядковується цілям краси. Вища мета науки – дати людям знання. Вища мета техніки – опираючись на знання, які здобула наука, задовольняти матеріальні і духовні потреби й інтереси людей. Вища ціль мистецтва – *всебічний розвиток соціально значущої і самоцінної особистості*. Тому мистецтво має можливість надихнути науковий і технічний прогрес, осяяти його ідеями гуманізму.

В ХХ ст. виникло немало концепцій, які стверджували принципову неможливість гармонії особистості і суспільства. Філософ-ідеаліст

Н.А.Бердяєв, наприклад, писав: “Протиріччя і конфлікт особистості і суспільства... належать вічному трагізму людського життя”. Проте, гармонія особистості і людства принципово можлива: там, де суспільний прогрес забезпечує щастя особистості і де вона назавжди звільняється від егоцентричної замкнутості, – там будь-який крок уперед не обертається новою неволею людини. Перехід людства “з царства необхідності в царство свободи” покликаний забезпечити реальний гуманізм: *розвиток людини, її безперервне вдосконалення йде через суспільство, в ім'я людей, а розвиток суспільства – через людину, в ім'я особистості. У цій діалектиці людини і людства – сенс і суть історії. Всебічний розвиток особистості, гармонійне її поєднання з суспільством – високе гуманне призначення мистецтва* [1, 386].

Список використаних джерел

1. Антонович Є.А., Васишин Я.В., Шпільчак В.А. Російсько-український словник-довідник з інженерної графіки, дизайну та архітектури: Навч. посібник. – Львов: Світ, 2001. – 240с.: іл.
2. Борев Ю.Б. Эстетика. – 3-е изд. – М. Политиздат, 1981. – 399с., ил.
3. Мазепа В.И., Иванов В.П., Шудря Е.П. и др. Художественная деятельность. Проблема субъекта и объективной детерминации. Под ред. Мазепы В.И. – К.: Издательство “Наукова думка”, 1980. – 296с.